

Kişilik, Sosyal Baskınlık ve Önyargı: Eski Hükümlülere Yönelik Bir İnceleme

Mustafa TOPER*
Aytül Ayşe CENGİZ**

Öz: Bu çalışmada Ankara ilinde belediyelerde eski hükümlülerin istihdam edildiği birimlerde çalışanların, beş büyük kişilik özellikleri ile sosyal baskınlık düzeyleri, eski hükümlülere yönelik önyargı ve eski hükümlülerin topluma yeniden katılımlarına dair tutumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan regresyon analizi sonucunda kişiliğin beş büyük boyutundan uyumluluğun sosyal baskınlık yönelimini negatif yönde yordadığı, uyumluluğun ve dışadönüklüğün eski hükümlülere yönelik önyargıları olumsuz yönde yordadığı, uyumluluğun eski hükümlülere mesleki eğitim sağlanmasına yönelik tutumları ve eski hükümlüler ile sosyal teması yönelik tutumları olumlu yönde yordadığı tespit edilmiştir. Sosyal baskınlık yöneliminin eski hükümlülere yönelik önyargılarla olumlu yönde bir ilişkisi bulunurken, eski hükümlülere mesleki eğitim sağlanması ve eski hükümlülerle sosyal teması dair tutumlarla olumsuz yönde bir ilişki tespit edilmiştir. Uyumluluk boyutu ile önyargı arasında sosyal baskınlık yöneliminin kısmi aracılık rolü yapılan analizler sonucunda ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kişiliğin beş büyük boyutu, Sosyal baskınlık Yönelimi, Eski hükümlü, Önyargı,

Personality, social Dominance and Prejudice: An analysis for Ex-offenders

Abstract: In this paper, relation between big five personalities, social dominance orientation, prejudice against ex-offenders and attitudes toward reentry of ex-offenders, coworkers of ex-offenders who are employed in Ankara municipalities is analyzed. The result of regression analyze show that only agreeableness negatively predicts social dominance orientation, agreeableness and extraversion negatively predict prejudice against ex-offenders. Also agreeableness

* Arş. Gr. Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

** Doç. Dr. Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

positively predicts attitudes toward occupational rehabilitation and social contact with ex-offenders. Besides it's found that social dominance orientation is positively related to prejudice against ex-offenders but negatively related to attitudes toward occupational rehabilitation and social contact with ex-offenders. Finally, it's found that social dominance orientation has partial mediated on the agreeableness and prejudice against ex-offenders.

Key Words: Big Five personalities, Social Dominance Orientation, Prejudice against Ex-offenders

Giriş

Önyargı, önceki yüzyıllarda doğal bir tepki olarak nitelendirilirken, I. Dünya Savaşı'ndan itibaren toplumsal değişimlerle birlikte dönemin tarihsel ve sosyal koşullarına paralel olarak değişime uğramıştır. Önyargı, daha önceki yüzyıllarda medeni insanların geri kalmış insanlara yönelik doğal tepkileri olarak algılanmaktaydı (Duckitt, 2001b: 254). Önyargının bütün biçimleri toplumsal yaşamda sorunlar yaratmakta, bu sorunlar sadece önyargıya maruz kalan kesimler ya da gruplar için değil, toplumun tümü için geçerli olmaktadır. Günlük hayatta önyargı, sıradan, iyi veya kötü bir yargı içermeyen, herhangi bir bilgi veya tecrübeye dayanmayan, vaktinden önce ya da erken ifade edilmiş yargılar anlamında kullanılmaktadır. Psikoloji yazınında en genel tanımıyla önyargı, üye olunan gruptan kaynaklanan olumlu ya da olumsuz tutumlar olarak ifade edilmektedir. Önyargının davranışsal boyutu ise ayrımcılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrımcılık farklı sosyal düzeylerde ve biçimlerde bireylerden bütün kültüre yayılan bir alanda varlığını sürdürmektedir.

Önyargı ve ayrımcılığın var olduğu alanlardan bir tanesi de sosyal çevreden bağımsız biçimlenmesi mümkün olmayan örgütlerdir. Toplumun bireyleri, değerleri, tutumları, inançları ile örgütün üyesi olarak örgütün kültürünü etkilemekte ve bu kültürden etkilenmektedir.

Bu çalışma, toplumsal yaşamda olduğu gibi örgütsel yaşamda da ayrımcılığa maruz kaldığı düşünülen eski hükümlüler üzerine odaklanmaktadır. Eski hükümlü:

“Affa uğramış olsa bile Devletin güvenliğine karşı suçlar, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, milli savunmaya karşı suçlar, Devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk, cinsel saldırı veya çocuğun cinsel istismarı suçlarından mahkûm olmamak şartıyla; kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl veya daha fazla süreyle hapis cezası alan ya da ceza süresine bakılmaksızın zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan

kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık suçlarından hüküm giyenlerden cezasını tamamlayanlar, cezası ertelenenler, koşullu salıverilenler, denetimli serbestlikten yararlananlardan eski hükümlü belgesi ile durumlarını belgelendirenleri (Resmi Gazete, 31 Mart 2018, Sayı : 30377).

Eski hükümlülerin cezalarını tamamlayarak toplumsal yaşama yeniden dâhil oldukları kabul edilmesine rağmen eski hükümlülük çalışma hayatında onlara sorun teşkil etmektedir. Eski hükümlüler kendi ve bakmakla yükümlü oldukları kişilerin hayatlarını idame ettirebilmeleri için çalışmak zorundadır (Göçoğlu, 2015: 848). Eski hükümlülerin sosyal hayatta karşılaştıkları sorunlar onların dezavantajlı gruplar olarak değerlendirilmesini ve sosyal devlet anlayışına uygun olarak korumacı politikaların geliştirilmesini gerekli kılmaktadır.

Eski hükümlülerin, çalışma hayatına dâhil olmaları ve sağlıklı bir çalışma ortamının yaratılması, onların topluma entegre olabilmelerinde başat rol oynamaktadır. Bu ihtiyaçtan hareketle bu çalışmanın amacı örgütlerde de önyargılı tutumlarla karşılaştıkları ve ayrımcılığa maruz kaldıkları varsayımından hareketle örgüt çalışanlarının eski hükümlülüklerle yönelik önyargılı tutumlarını biçimlendiren bireysel faktörleri incelemektir. Çalışmanın kuramsal kısmında ilk olarak önyargı kavramı kalıpyargı ve ayrımcılık olgularıyla birlikte değerlendirilecek, ikinci olarak da önyargıyı ortaya çıkaran bireysel faktörler sosyal baskınlık yönelimi ve Beş büyük kişilik boyutuyla açıklanacaktır. Ardından araştırma modeli özetlenecektir.

Önyargı Kavramı

Psikoloji yazınında önyargı kavramına dair birçok tanım bulunmaktadır. Hatalı ve esnek olmayan genellemelere dayanan antipati (Allport, 1979: 10), diğer gruplara yönelik nedensiz, haksız ve katı eğilimler (Milner, 1983: 5), gruplara yönelik düzenli olumsuz tutumlar (Aboud, 1988: 4), belli bir gruba dahil insanlara, gruba dahil olmalarından kaynaklanan katı duygusal tutumlar (Fishbein, 1996: 5; Simpson ve Yinger, 1985: 21) olarak önyargının tanımlandığı görülmektedir. En kapsamlı haliyle önyargı kavramını, toplumsal grubun tamamına veya grubun tekil üyelerine bu grubun üyesi olmalarından kaynaklanan olumlu ya da olumsuz tutumlar olarak tanımlayabiliriz (Brown, 2007: 6). Bu tanımlardan yola çıkarak önyargı kavramının ötekiler olarak nitelenen grupları hedef aldığı ve bireylerin bu gruplarla etkileşimini biçimlendirdiğini söylemek mümkündür (Brown, 2007: 11; Jones, 2004: 4).

Dezavantajlı gruplara yönelik olumsuz tutumlar ve eşitsizlikler mevcudiyetini koruyabilmektedir. Toplumsal normlardaki değişim, ayrımcılığın önlenmesine yönelik yasal düzenlemelerin varlığı, insanların kendilerini açıkça önyargılı kişiler olarak gösterecek durumlardan kaçınmalarına neden olmaktadır. Açık, eski tip önyargı düzeyindeki düşüşe karşın ayrımcılığın diğer biçimlerinin varlığını

sürdürmesi, önyargı çalışmalarında yeni kavramlaştırma çalışmalarını tetiklemiştir. Önyargının yeni biçimlerini açıklamaya yönelik çağdaş önyargı kuramları geliştirilmiştir (Brown, 2007:185).

Modern-Sembolik önyargı kuramı, azınlık üyelerini birey olmaktan soyutlayarak, gruplar olarak ele alan inanç setlerini açıklar. Toplumsal ve politik konularda doğrudan gruplarla ilintilidir (Mcconahay, Hardee, ve Batts, 1981; Sears, Laar, Carrillo, ve Kosterman, 1997). Sembolik ifadesi baskın grupların azınlık grubu üyelerini değerlendirirken, birey odaklı değil, grup odaklı hareket ettiklerine vurgu yapmaktadır. Önyargılı kişiler, azınlıkların çok çalışma, özgüven gibi geleneksel değerlerin gereklerini yerine getirmediklerini iddia ederler. Onlara göre azınlıklar, kendi gruplarından daha az ahlaklıdır (Sears ve Henry, 2005: 118). Bu inançları doğrultusunda önyargılı kişiler, azınlıklara yönelik iyileştirici politikaların ve ayrımcılığın azaltılmasına-önlenmesine yönelik programların karşısında durur.

Modern-Sembolik önyargı kuramına göre önyargılı kişiler, eşitliğin geliştirilmesini temel ilke olarak kabul etmelerine rağmen, gruplar arası eşitliği geliştirmeye yönelik sosyal politikaların karşısında durmayı meşru hale getirecek beş düşünce yapısına sahiptir (Henry ve Sears, 2002; Sears ve Henry, 2003, 2005; Sears, Henry, ve Kosterman, 2000);

a) Önyargı ve ayrımcılık uzun zamandan beri sorun olmaktan çıkmıştır veya çok ender görülmektedir. Farklı grupların zenginliğe ve başarıya ulaşmasının önündeki engeller ortadan kalkmıştır,

b) Gruplar arasındaki ekonomik farklar azınlıkların daha az çalışkan olmalarından kaynaklanmaktadır,

c) Azınlık grubu üyelerinin istediklerini elde etmek için çalışmaya yönelik isteksizlikleri, onların eşitsizliklere karşı var olan öfkelerini haksız kılmaktadır,

d) Azınlıklar, daya iyi bir duruma gelmek için çalışmak yerine hükümet ve sivil toplum kuruluşlarından gereğinden fazla özel taleplerde bulunmaktadır,

e) Azınlıklar, ekonomik olarak hak ettiklerinden daha fazla zenginlik elde etmektedirler. Çünkü hükümet ve sivil toplum kuruluşları, azınlıklara özel yararlar sağlayan talepleri yerine getirmektedir.

Modern dünyada kişilerin geleneksel değerlere olan inançları devam etmekte, çalışkanlık, bireycilik, özgüven, oto kontrol gibi değerler güçlü şekilde savunulmaktadır. Modern-Sembolik önyargı kuramı, geleneksel değerlere olan bu güçlü inancın azınlıkların sosyal yardımları kabul etmesi, devlet desteklerini talep etmesi ve fevri davranarak geleneksel değerlere uyum göstermede başarısız olduklarını düşünerek, önyargılı tutum ve ayrımcı davranışların doğmasına neden olan unsurlar olarak ortaya koyması ile önem arz etmektedir (Sears ve Henry, 2003; 261).

Önyargılı kişiler, özellikle azınlıklara özel faydalar sağlayan politikaların, iş fırsatları, terfi, eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşım gibi konularda adaletsizlikler

yaratıldığını ve gruplarının refahını tehlikeye attığını düşünmektedir. Bu düşünceler, hem bu politikalara hem de bu politikarlardan fayda sağlayan gruplara yönelik olumsuz tutumlar geliştirmelerine neden olmaktadır (McConahay ve Hough, 1976: 276).

Kaçınmacı önyargı kuramında önyargılı kişiler eşitlikçi ilkeleri destekleyen, geçmişteki adaletsizliklerden zarar görenlerin duygularını anlayabilen, kendilerini önyargısız kişiler olarak gören, ancak temel psikolojik süreçlerden kaynaklanan azınlıklar hakkındaki olumsuz duygu ve inançlardan kendilerini alıkoyamayan ve bu durumların çelişkilerini yaşayan kişilerdir (Gaertner ve Dovidio, 1986). Olumsuz duygular düşmanlık, nefret gibi güçlü duygulardan ziyade rahatsızlık, tedirginlik gibi görece zayıf duygulardır (Pearson, Dovidio, ve Gaertner, 2009: 4). Modern hayatta her birey, tutucu geleneksel değer yapılarının az ya da çok var olduğu toplumsallaşma sürecinde azınlıklar ile ilgili olumsuz kalıp yargıları kazanmakta ve bu kalıp yargılar önyargıyı doğurmaktadır. Önyargıyı deneyimleyen kişiler eşit, adil, tarafsız ideallere sıkı sıkıya bağlıdır. Olumsuz düşünceler ile olumlu idealler arasındaki karşıtlık, azınlıklara yönelik duygularda çelişiklere ve azınlıklara yönelik davranışlarda tutarsızlıklara neden olmaktadır (Dovidio ve Gaertner, 1998: 7).

Çelişik duygulu önyargı kuramında ise azınlıklara yönelik olumlu ve olumsuz duyguların eş zamanlı var olması arasındaki tutarsızlık bireyin iç dünyasında çatışmaya neden olmaktadır (Brown, 2007: 196; Jones, 2004: 55). Gruplar arası ilişkileri etkileyen ve birbirleri ile çatışma içerisinde olan “bireycilik” (başarının ve yaşam standartlarının gelişmesi için tek gereğin çalışmak ve insanların hak ettikleri kadar kazanması anlamında) ve “eşitlikçilik” (herkesin kanunlar önünde eşit olması, herkesin hayatta eşit şansa sahip olması, bireylerin dezavantajlı gruplara yönelik yardımsever olma sorumluluğunu taşıması gerektiği anlamında) gibi iki değer toplumsal kültürün merkezinde yer almaktadır (Myrdal, 1944). Baskın gruplar eşitliği ilkesel olarak kabul etmekle birlikte azınlıklara ilişkin olumlu tutumların yanında olumsuz tutumlara da sahiptirler. Tutumlardaki bu çelişki davranışlara yansımakta, bazen olumlu davranışlar bazen olumsuz davranışlar sergilenebilmektedir (Katz ve Hass, 1988; Katz, Hass, ve Wackenhut, 1986). Bireyci değerlerin ve olumsuz kalıp yargıların eşitlikçi değerler ve olumlu kalıp yargılardan güçlü olduğu durumlarda gruba yönelik tutum ve davranışlar olumsuz, tam tersi eşitlikçi değerler ve olumlu kalıp yargıların bireyci değerler ve olumsuz kalıp yargılardan güçlü olduğu durumlarda ise gruba yönelik tutum ve davranışlar olumlu olacaktır (Katz ve Hass, 1988: 895).

Sadece o grubun üyesi olmaları dolayısıyla bireylerin maruz kaldıkları önyargı, duygusal tepkilerle ilişkilidir. Bir diğer ifadeyle bu duygusal tepkiler olumlu ya da olumsuz ya da her ikisinin aynı anda var olabileceği, düşünülmeden verilen tepkilerdir (Glick ve Fiske, 1996: 507). Bu tepkilerin biçimlenmesinde kalıpyargılar etkili olmaktadır.

Kalıpyargılar, bireyin doğrudan ve kesin bilgisine dayanmayan, zihnindeki resimler olduğu gibi (Lippman, 1922'den aktaran Schneider, 2005: 9), kültürün bütünlüyci bir parçası olarak paylaşılan bilgilerden kaynaklanmaktadır. Bireyler tarafından geliştirilebilen kalıpyargılar, aynı zamanda grupların inanç yapıları hakkında fikir birliğinin olmasıyla da ortaya çıkabilmektedir (Stangor ve Schaller, 1996: 5). Önyargının bilişsel boyutunu oluşturan kalıpyargılar, bilişsel cimri olan zihnin bireyler ya da gruplar hakkında kestirimler yaparken karar vermeyi kolaylaştıran, etkileşimi biçimlendiren, grupları birbirinden farklılaştıran ipuçları olmaktadır (Stroebe ve Insko, 1989: 12; Paker, 2012: 42; Göregenli, 2012: 24).

Önyargının davranışsal boyutu olan ayrımcılık ise sözel ya da davranışsal birçok biçimde kendini gösteren, eşit olmayan, olumsuz, aynı zamanda hak edilmemiş avantajların elde edilmesini sağlayan davranışları kapsamaktadır (Paker, 2012: 42; Jones, 2004: 8). Kalıpyargı, önyargı ve ayrımcılık arasındaki çok boyutlu, karmaşık ilişki incelendiğinde yapılan çalışmalarda genellikle kalıpyargıların, önyargıların, önyargıların da ayrımcı davranışları tetiklediği ifade edilmektedir (Mackie ve Smith, 1998; Dovidio ve ark., 1996). Özellikle söz konusu olan olumsuz kalıpyargılar olduğunda, bu kalıpyargıların olumsuz önyargı doğurma olasılığı daha da kuvvetlenmektedir (Essen ve ark., 1993). Diğer çalışmalar ise kalıpyargıların, önyargıların ve ayrımcılığın nedeni değil, sonucu olduğunu göstermektedir. Davranışlar, önyargıyı beslemektedir çünkü önyargılı tutumlar, ayrımcılığı meşru kılmanın bir aracıdır (Jost ve Banaji, 1994; Eagly ve Chaiken, 1993; Bobo ve ark., 1997).

Önyargıyı Ortaya Çıkaran Kişisel Faktörler

Sosyal Baskınlık Yönelimi ve Önyargı

Sidanius ve Pratto'nun (1993) geliştirdiği sosyal baskınlık kuramına göre toplumlar grup temelli sosyal hiyerarşiler biçiminde yapılanma eğilimindedirler (Sidanius ve Pratto, 1993). Hiyerarşik sosyal yapı, sayıca az insandan oluşan baskın grup ve sayıca çok insandan oluşan ve baskın gruba itaat eden alt gruptan oluşmaktadır. Sosyal baskınlık yönelimi, bireylerin kendi gruplarının dış gruplara baskınlık kurma istekleri olarak tanımlanabilir (Pratto ve ark., 1994: 742). Köklerinde toplumsal eşitsizlikleri devam ettirme arzusu olan (Göregenli, 2013) sosyal baskınlık yönelimi, sosyal eşitsizliklerle başa çıkmaya çalışan alt gruplara yönelik önyargılı tutumların doğmasına sebep olur. Örneğin, yüksek sosyal baskınlık yönelimine sahip bireyler, dünyayı hayatta kalmak için çaba sarf edilen, acımasız ve ahlak dışı, rekabetçi bir ormana benzetmekte, kazanmak için yapılan her şeyin mubah olduğunu düşünmektedir. Makyavelist tutumlarla karşımıza çıkan bu bireyler, inatçı, bencil ve düşük empati yeteneğine sahiptirler (Duckitt, 2001a: 51-52). Sağ kanat yetkecilik, sosyal baskınlık ve önyargı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda, sağ kanat yetkecilik ve sosyal baskınlık yönelimi yüksek kişilerin önyargı düzeylerinin yüksek

olduğu ortaya çıkmıştır (Altemeyer, 1998; Duncan vd., 1997; Duriez ve Hiel, 2002). Özellikle ulusal kimlik ve din gibi olgularla birleştiğinde sağ kanat yetkecilik ve sosyal baskınlık yöneliminin daha güçlü bir şekilde önyargılı tutumlar doğurduğu görülmektedir (Heaven ve Quintin, 2003; Cohrs vd., 2005).

Beş Büyük Kişilik Boyutu ve Önyargı

Önyargılı tutumlara sahip bireylerin kişilik özellikleri Beş Büyük Kişilik Modeli'ne göre incelendiğinde kibar, yardımsever, şefkatli, bağışlayıcı, sakin özellikleriyle ortaya çıkan uyumluluk ile önyargı arasında olumsuz bir ilişki söz konusudur (Silvestri ve Richardson, 2001). Meraklı, yeni keşiflere hazır, cesur, farklılıklara toleransı yüksek olan deneyime açıklık ile önyargı arasında olumsuz bir ilişki vardır (Silvestri ve Richardson, 2001; Akrami ve Ekehammar, 2006).

Beş büyük kişilik boyutu ve sosyal baskınlık yönelimi arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda elde edilen bulgular şu şekildedir: İsveçli öğrenciler üzerinde yapılan bir araştırmada uyumluluk ile sosyal baskınlık yönelimi arasında zayıf kuvvette olumsuz bir ilişki çıkmıştır (Ekehammar vd., 2004). Sibley ve Wilson (2007) da aynı bulguya Yeni Zelanda'da lisans öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada ulaşmışlardır. Uyumluluk dışında deneyime açıklık ile sosyal baskınlık arasındaki ilişkiyi gösteren çalışmalar da mevcuttur (Ör.: Akrami ve Ekehammar, 2006; Sibley ve Duckitt, 2008; Hiel vd., 2007). Uyumluluk ve deneyime açıklık arttıkça, sosyal baskınlık yönelimi azalmaktadır (Hiel vd., 2007).

Beş büyük kişilik boyutu ve önyargı arasındaki ilişkide ise uyumluluk, deneyime açıklık ve dışa dönüklük ile önyargı arasında olumsuz bir ilişki olduğu ortaya çıkmaktadır (Akrami ve Ekehammar, 2006; Silvestri ve Richardson, 2001; Jackson ve Poulsen, 2005). Gallego ve Prado'nun (2014) Hollanda'da göçmenlere yönelik tutumları inceledikleri araştırmalarında uyumlulukla birlikte sorumluluğun önyargı ile olumsuz ilişki içerisinde olduklarını bulmuşlardır.

Eski Hükümlülere Yönelik Önyargı

Örgütler ve kurumlar ayrımcı uygulamalar ve politikalar izlemeseler dahi, bu örgüt ve kurumlardaki bireyler ayrımcı davranışlar sergileyebilmektedir. Örgütlerde bireylerin ayrımcı davranışlarını açıklamaya yönelik geliştirilen kuramlardan birisi kalıpyargılara uyum kuramıdır. Heilman (2001) tarafından geliştirilen kurama göre, etkili yöneticilerin karakteristik özellikleri, erkeklere dair kültürel kalıpyargılar ile büyük benzerlik gösterirken, kadınlığa dair kültürel kalıpyargılarla büyük farklılıklar göstermektedir. Bundan dolayı erkekler, yönetici pozisyonlarına kadınlara oranla daha uygun görülmektedir. Kadın ve erkek yöneticileri değerlendirme aşamasında egosentrik önyargılar devreye girebilmektedir (Heilman, 2001: 662) . Bu kurama göre yöneticileri değerlendirirken, onların karakterlerinin erkek yöneticiler için

erkekliğe ilişkin kalıpyargılar, kadınlar için kadınlara yönelik kalıpyargılar ile uyum gösterdiği düşünülür. Örgütlerde güçlü pozisyonları erkeklerin elinde tuttuğunu düşünürsek, erkeklerin inanç sistemleri örgütsel kararları daha fazla etkilemektedir (Heilman, 2001: 670). Kalıpyargılara uyum bazı gruplar için dezavantajlı durumlar yaratırken, bazı gruplar için avantajlar da yaratabilir. Örneğin Hindistanlıların matematik ve bilgisayar konusunda başarılı olduklarına dair kalıpyargılar, onlara matematik ve bilgisayar ile ilgili işlere giriş, performans değerlendirme ve terfi süreçlerinde ayrıcalıklar sağlayabilmektedir (Jones, 2004: 72) .

Yapılan çalışmalar eski hükümlere yönelik, dürüst olmayan, tehlikeli, güvenilmez, sorumsuz kişiler olduklarına dair kalıpyargıların var olduğunu göstermektedir (Hirschfield ve Piquero, 2010: 44). Özellikle daha önce eski hükümlüler ile çalışma tecrübesi olmayan bireylerin bu kalıpyargıları daha yoğun biçimde benimsediği tespit edilmiştir. Eski hükümlüler ile çalışma deneyimi olan kişilerde kalıpyargıların etkisi düşüş göstermektedir. Örneğin daha önce eski hükümlü istihdam etmiş işverenin eski hükümlülere yönelik tutumunu, bu tecrübenin biçimi büyük oranda belirlemektedir (Lukies, Graffam, ve Shinkfield, 2011: 470).

İnsanların eski hükümlüleri tembel kişiler olarak görmesi, eski hükümlülerle ekonomik ve sosyal ilişkilerden kaçınması, düşmanca duygular beslemesi, çağdaş önyargı kuramlarında da belirtildiği gibi, insanların eski hükümlülere yönelik önyargılara sahip olması demektir. İnsanlar eski hükümlüleri bir dış-grup olarak görmekte, kendilerini suçsuz bireyler olarak ayrı bir grup olarak algılamakta ve iç grup ile dış grup karşılaştırması yapmaktadır. Böylelikle eski hükümlülere kıyasla suçsuzlukları, onların benlik saygılarının güçlenmesini sağlamaktadır. Eski hükümlüler “dış-grup olarak” benzer karakterde bireylerden oluşmakta ve benzer hareket ettikleri düşünülmektedir. Eski hükümlüler düşük statülü grupların bir parçası olarak değersizleştirilmektedir. Eski hükümlülerin ırk, cinsiyet, din gibi toplumsal rolleri ile ilişkili kimlikler ile alt kategorilerin oluşturulması, eski hükümlülere yönelik önyargı ve ayrımcılık bu kategorilere ait kalıpyargılarla birlikte artmaktadır (Gilliam, Valentino, ve Beckmann, 2002; Pager, Western, ve Sugie, 2009). Örneğin eski hükümlü erkek bireyler kadın hükümlülere göre daha tehlikeli oldukları algısı mevcuttur. Yapılan çalışmalarda eski hükümlülüğe ait olumsuz kalıpyargıların, yaş, cinsiyet, medeni durum, gelir ve eğitim düzeyi gibi demografik değişkenlerde farklılık gözetmeksizin geniş biçimde kabul edildiği görülmektedir (Hirschfield ve Piquero, 2010: 44). Eski hükümlülerin medyada yer alış şekilleri, onlara yönelik olumsuz kalıpyargıların benimsenmesinde, önyargılı tutum ve ayrımcı davranışların meşrulaştırılmasında önemli bir rol oynamaktadır (Welch, 2007: 281).

Jackson ve arkadaşlarına (2001) göre ise karar vericilerin gruplara ilişkin kalıpyargıları, ayrımcı kararların alınmasındaki ilk etken değildir. Karar vericilerin gruplara yönelik hissettikleri saygıları kararlarını etkileyen ilk unsurdur. Jackson ve

arkadaşları (2001) saygı; kişilerin duygularının, düşüncelerinin ve davranışlarının değerli olduklarına dair hisleri olarak tanımlamıştır (Jackson, Esses, ve Burris, 2001: 49). İnsanlar toplum içerisindeki güç oranlarına bağlı olarak, farklı gruplara farklı saygı derecesine sahip olabilmektedir. Erkek ve kadınlara yönelik farklı saygı dereceleri toplumsal yapı içerisindeki güç farklılığından kaynaklanabilmektedir. Çağdaş toplumlarda erkekler, yüksek statülü konumlarını devam ettirmektedir (Jackson vd., 2001: 49). İşe alım, performans değerlendirme, terfi aşamalarında ayrımcılığın ortaya çıkması karar vericilerin gruplar hakkındaki inançlarını aşmakta, o gruplar hakkında nasıl hissettiklerini de içermektedir. Bu durum, kalıpyargılarla beslenmeyi ortadan kaldırsak dahi ayrımcı davranışların son bulamayabileceğini, gruplara duyulan saygı derecelerinin farklılıkları ile ayrımcı davranışların devam edebileceğini göstermektedir.

Eski hükümlülerin mahkum olmalarına neden olan suç türünün, onlara yönelik tutumlar üzerinde güçlü bir etkisi vardır. İşverenler, şiddet içermeyen suçlardan hüküm giymiş bireylere, şiddet unsuru barındıran suçlardan hüküm giymiş kişilere göre daha olumlu bakmaktadır. Örneğin sürücülük ile ilgili suçlar ve alkol bağımlılığıyla ilgili suçlar işverenler tarafından görmezden gelinmektedir. Ancak cinayet, cinsel suçlar ve hırsızlık gibi suçlardan ceza almış kişiler, özellikle takım çalışmasına dayalı işlerde çevreye zarar verebilecek kişiler olarak algılanmaktadır (Atkin ve Armstrong, 2011: 86; Lukies vd., 2011: 470).

Giguere ve Dundes (2002) yapmış oldukları çalışmada işverenlerin eski hükümlüleri işe almada, eski hükümlülerin yeteneklerinin sınırlılığı, kendi şirketlerinde eski hükümlülerin çalıştırılmasının müşteriler üzerinde rahatsızlık yaratacağı, çalışma arkadaşlarının eski hükümlülerden rahatsız olacağı, eski hükümlülerin ne kadar süre cezaevinde kaldığına dayanarak, uzun ceza süresinin, eski hükümlülerin dış dünyaya uyum sağlamada zorlanmalarına neden olacağı gibi endişelerin var olduğunu göstermişlerdir (Giguere ve Dundes, 2002).

Graffam ve arkadaşları (2008) farklı suç geçmişleri olan bireylerle diğer dezavantajlı grupların istihdam edilebilirliğini incelemişlerdir. Eski hükümlülerin kronik hastalıklar, fiziksel rahatsızlıklar, iletişim sorunları yaşayan kişilerden sonra dördüncü sırada yer almaktadır. Yani eski hükümlüler kronik hastalıklar fiziksel engellilik ve iletişimsel sorunlar yaşayan kişilerden sonra istihdam edilebilir olarak görünmektedir. Eski hükümlülerin, tahliye edilmeden önce mesleki eğitim almış olmaları, tek sefere mahsus şiddet içermeyen bir suçtan hüküm almaları gibi faktörler istihdam edilebilirliklerini arttırmaktadır. Mesleki eğitimler işverenlerin tutumlarında olumlu değişimleri sağlarken, tekrarlanan suçlar tutumlarının olumsuz olmasına neden olmaktadır (Graffam, Shinkfield, ve Hardcastle, 2008).

Bu çalışmada Türkiye’de kamu kurumunda çalışanların eski hükümlülere yönelik önyargıları beş büyük kişilik boyutu ve sosyal baskınlık yönelimi çerçevesinde incelenmiştir.

Araştırma Yöntemi

Bu araştırmanın amacı eski hükümlülerle aynı çalışma ortamında yer alan çalışanların eski hükümlülere yönelik önyargılı tutumlarını incelemektir.

Araştırmanın Hipotezleri

H₁: Kişiliğin beş büyük boyutu ile sosyal baskınlık yönelimi arasında negatif bir ilişki vardır.

H₂: Kişiliğin beş büyük boyutu ile eski hükümlülere yönelik önyargı arasında negatif yönlü bir ilişki vardır.

H₃: Kişilik boyutları ile eski hükümlülerin topluma yeniden katılımlarına yönelik tutumlar arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

H₄: Sosyal baskınlık yönelimi ile eski hükümlülere yönelik önyargı arasında pozitif, eski hükümlülere mesleki eğitim sağlanması ve eski hükümlülerle sosyal temas arasında negatif bir ilişki vardır.

H₅: Kişilik boyutları ile eski hükümlülere yönelik önyargı arasındaki ilişkide sosyal baskınlık yöneliminin aracılık rolü vardır.

Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın örneklemini Ankara ilinde eski hükümlülerin istihdam edildiği çeşitli belediyelerde çalışan personel oluşturmaktadır. Örnekleme oluşturan 260 katılımcının yaş aralığı 21-57 ve yaş ortalaması 35.31'dir (s = 8.732). Katılımcıların 164'ünü (%63.1) erkekler, 96'sını (%36.9) kadınlar oluşturmaktadır. Katılımcıların medeni durumlarına bakıldığında 81'i (%31.2) bekar iken 179'u (%68.8) evlidir. Eğitim düzeyleri açısından dağılım incelendiğinde, 26'sının (%10.8) ilköğretim (ilkokul ve ortaokul), 79'unun (%30.4) lise ve 153'ünün (%58.8) üniversite ve üzeri eğitim seviyesine sahip olduğu görülmüştür. Katılımcıların en düşük gelir seviyesi 950 TL, en yüksek gelir seviyesi 7000 TL ortalama gelir ise 2.697 TL olarak tespit edilmiştir.

İşlem

Ölçekler katılımcılara doğrudan 2016 yılının Nisan ve Mayıs aylarında ulaştırılmıştır. Katılımcılar anket formlarını kendileri doldurmuştur. Araştırma gönüllü katılım formu katılımcılara sunulmuş ve gönüllü katılımcılar araştırma kapsamına dahil edilmiştir. Kurumlarla temasa geçilirken, Anadolu Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan alınan rapor veri toplama izinleri alınmasında faydalı olmuştur. Gönüllü katılımcı sayısı beklenenden daha az sayıda kalmışsa da analiz için yeterli düzeye ulaşmıştır. Sonuçta 275 katılımcıdan geri dönüş alınmıştır. Ölçeklerin doldurulması 10-15 dakikalık bir sürede gerçekleşmiştir. Kayıp veriler nedeni ile 15 adet anket formu dışarıda bırakılmış ve 260 katılımcının anket formu ile analiz gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Temel Kişilik Özellikleri Envanteri

Çalışmada kullanılan temel kişilik özellikleri envanteri Gençöz ve Öncül (2012) tarafından geliştirilmiştir. 45 maddeden oluşan ölçek 5'li likert tipi bir araçtır ve 1 puan kesinlikle uygun değil 5 puan kesinlikle uygun anlamına gelmektedir. Gençöz ve Öncül (2012) çalışmaları sonucunda ölçeğin kapsadığı 45 sıfatın beş büyük kişilik boyutu ile uyumlu olduğu ve olumsuz değerler olarak diğer kişilik özelliklerinin ele alınan altıncı boyutu içerdiğini belirtmişlerdir. Temel Kişilik Özellikleri Envanterinde (Basic Personality Traits Inventory for Turkish Culture), sorumluluk boyutu 8 madde (Cronbach alpha değeri 0.85), dışadönüklük boyutu (8 madde Cronbach alpha değeri 0.89), uyumluluk boyutu 8 madde (Cronbach alpha değeri 0.85), deneyime açıklık boyutu 6 madde (Cronbach alpha değeri 0.80), nevroitiklik boyutu 9 madde (Cronbach alpha değeri 0.83) ve olumsuz değerler 6 madde (Cronbach alpha değeri 0.71) içermektedir. Gençöz ve Öncül (2012) altı boyutun iç tutarlılık katsayılarını 0.71 ile 0.89 aralığında, test tekrar güvenilirliğini ise 0.71 ile 0.84 aralığında hesaplamıştır.

Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği

Çalışmada Sidanius ve Pratto tarafından geliştirilen, 16 maddeden oluşan Sosyal Baskınlık Yönelimi Ölçeği (Social Dominance Orientation Scale) kullanılmıştır. 7 dereceli likert tipi bir araç olan ölçekte 1 puan kesinlikle katılmıyorum 7 puan kesinlikle katılıyorum anlamına gelmektedir. Ölçekten alınan puanların artış göstermesi yüksek sosyal baskınlık yönelimine, puanların azalış göstermesi düşük sosyal baskınlık yönelimine işaret etmektedir. On dört farklı ülkede yapmış oldukları çalışmalarda Sidanius ve Pratto (1999) sosyal baskınlık yönelimi ölçeğinin Cronbach alpha iç tutarlılık katsayılarını 0.66 ile 0.92 değerleri arasında bulmuşlardır. Karaçanta (2002) tarafından yapılan Türkçe uyarlama çalışmasında sosyal baskınlık yönelimi ölçeğinin Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı 0.85, test tekrar güvenilirliği 0.86 ve tek ve çift maddeler üzerinden yapılan iki yarım güvenilirliği 0.79 olarak bulunmuştur (Karaçanta, 2002).

Eski Hükümlülere Yönelik Tutum Ölçekleri

Eski hükümlülere yönelik tutumların ölçülmesi için Melvin ve arkadaşları (1985) tarafından geliştirilen Attitude Towards Prisoners (ATP) ölçeği kullanılmıştır (Melvin, Gramling, ve Gardner, 1985). Ölçek 36 maddeden oluşan 5'li likert tipi bir araçtır. 1 puan kesinlikle katılmıyorum 5 puan kesinlikle katılıyorum anlamına gelmektedir. Melvin ve arkadaşları yapmış oldukları çalışmada ölçeğin Cronbach alpha değerlerini 0.84 ile 0.92 arasında, test tekrar güvenilirliğini ise 0.82 olarak bulunmuşlardır. ATP ölçeğinden alınan değerlerin yüksek olması eski hükümlülere yönelik olumsuz tutumların çokluğunu, değerlerin düşük olması eski hükümlülere

yönelik olumlu tutumların çokluğunu göstermektedir. Kjelsberg ve arkadaşlarının ölçeğin başka kültürlerde geçerli olup olmadığını inceledikleri çalışmalarında Cronbach alpha iç tutarlılık katsayısı 0.88 olarak bulunmuştur (Kjelsberg, Skoglund, ve Rustad, 2007).

Katılımcıların eski hükümlülerin topluma yeniden katılımlarına yönelik tutumlarını ölçmek için Park'ın (2009) geliştirmiş olduğu Attitude Toward Prisoners Reentry (ATPR) ölçeği kullanılmıştır. 18 maddeden oluşan ölçek 5'li likert tipi bir araçtır ve 1 puan kesinlikle katılmıyorum 5 puan kesinlikle katılıyorum anlamındadır. Ölçeğin Cronbach Alpha değeri 0.875 olarak belirtilmiştir.

Kamu kurumunda çalışanların eski hükümlülere yönelik önyargı düzeylerinin ölçülmesi amacıyla Melvin ve arkadaşları (1985) tarafından geliştirilmiş olan ATP ölçeği ve eski hükümlülerin yeniden topluma katılımlarına yönelik tutumları Park (2009) tarafından geliştirilmiş olan ATPR ölçeği Türkçeleştirilmiştir. Türkçe çevirisi yabancı dil uzmanı tarafından gerçekleştirildikten sonra hazırlanan form bir sosyolog, bir psikolog ve bir dil uzmanı tarafından kontrol edilmiştir. Uzmanların “geçerli” ve “geçerli değil” şeklindeki görüşleri alınarak değerlendirilmiş ve eski hükümlülere yönelik önyargı formunun 34 maddesinin ve eski hükümlülerin yeniden topluma katılımlarına ilişkin tutum ölçeğinin 6 maddesinin geçerli olduğu görülmüştür. Ölçeklerin yapısal geçerliliğini tespit etmek amacıyla temel bileşenler analizi ve varimaks eksen döndürmesi kullanılarak keşfedici faktör analizi uygulanmıştır.

Eski hükümlülere yönelik önyargı ölçeği için keşfedici faktör analizi sonucunda Kaiser-Meyer Olkin örneklem yeterlilik değerinin .833 olduğu ve örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterli olduğu bulunmuştur. Bartlett küresellik testinin anlamlı olması ($\chi^2(561) = 3181.045, p < 0.001$) maddeler arasında korelasyon ilişkisinin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Birinci faktörde maddelerin yüksek yük değerlerine sahip olması ve birinci faktörün özdeğer ve açıkladığı varyansın yüksek olması, buna karşılık ikinci faktörde bu değerlerin düşük çıkması, ikinci faktör ile sonraki faktörün özdeğerinin arasında yakınlık bulunması tek boyutluluğun göstergesidir. Tek faktörlü yapıda açıklanan varyansın %30 ve daha fazla olması yeterli görülmektedir (Büyüköztürk, 2007; Çokluk, Şekercioğlu, ve Büyüköztürk, 2010). Analiz sonucunda birinci faktör toplam varyansın % 32.747'sini açıklarken ikinci faktörün açıkladığı varyans % 6.803'tür. Buna göre yapının tek faktörlü bir yapı olduğuna karar verilmiştir. Faktör yük değerinin 0.45 ya da daha yüksek olması için iyi bir ölçüdür. Uygulamada bu sınır değer 0.30'a kadar indirilebilir (Büyüköztürk, 2007; 134). Bu kapsamda tek faktörlü yapıda 0.4 faktör yükünün altında kalan maddelerin analizden çıkartılmasına karar verilmiş ve 24 madde üzerinden tek boyutlu analiz gerçekleştirilmiştir. 24 maddeye ilişkin faktör yükleri 0.456 ile 0.728 arasında değişmektedir.

Eski hükümlülerin yeniden topluma katılımlarına yönelik tutumlar ölçeği için uygulanan keşfedici faktör analizi sonucunda Kaiser-Meyer Olkin örneklem yeterlilik değeri .803, Bartlett küresellik testi değerinin ($\chi (15) = 1086.943$, $p < 0.001$) anlamlı olması, örneklemin büyüklüğünün faktör analizi için yeterli ve maddeler arasında korelasyon ilişkisinin faktör analizine uygun olduğuna işaret etmektedir. Keşfedici faktör analizi sonucunda iki faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Birinci faktörde toplanan maddelerin eski hükümlülerin mesleki eğitim almasına ilişkin maddeler olduğu, ikinci faktörde ise sosyal temasla ilişkin maddelerin yer aldığı tespit edilmiştir. Çalışmada bu iki faktörden birincisi eski hükümlülere mesleki eğitim, ikinci faktör eski hükümlülerle sosyal temas olarak adlandırılmıştır. Bu iki faktörün toplam varyansın % 84.369'u açıkladığı maddelerin yüklerinin .875'ten büyük olduğu bulunmuştur.

Bulgular

Araştırma sonucunda elde edilen veriler SPSS 22.00 paket programında analiz edilmiştir. Tablo 1'de analizde kullanılan değişkenlerin tanımlayıcı istatistikleri, Tablo 2'de ise değişkenler arasındaki korelasyon değerleri gösterilmiştir. Tablo 1'den de görüleceği üzere ölçeklerin güvenilirlik analizi Cronbach alpha değerleri hesaplanarak yapılmıştır. Temel Kişilik Özellikleri Envanterinin güvenilirlik katsayıları uyumluluk boyutu için 0.893, dışadönüklük boyutu için 0.795, deneyime açıklık boyutu için 0.769, sorumluluk boyutu için 0.843 ve nevroitiklik boyutu için 0.763 olarak bulunmuştur. Sosyal baskınlık yönelimi güvenilirlik katsayısı ise 0.770'tir. Eski hükümlülere yönelik tutum ölçeğinin Cronbach Alpha değeri 0.909'dur. Eski hükümlülerin topluma yeniden katılımlarına yönelik tutum ölçeğinin güvenilirlik katsayıları, eski hükümlülerin mesleki eğitim alması boyutu için 0.908 iken, eski hükümlülerle sosyal temas boyutu için 0.901'dir. Yapılan analiz sonucunda ölçeklerin maddeler arasındaki iç tutarlılık değerlerinin kabul edilebilir değer olan 0.600'den yüksek olduğu görülmüştür (Büyüköztürk, 2007; Çokluk vd., 2010).

Tablo 1. Çalışmada Kullanılan Ölçeklere İlişkin Açıklayıcı Bilgiler

Ölçekler	Cronbach Alpha Katsayısı	Ortalama	Standart Sapma	Değer Aralığı
Beş Faktör Kişilik				
Uyumluluk	0,893	33,68	5,34	8-40
Dışadönüklük	0,795	28,89	5,72	8-40
Deneyime Açıklık	0,769	23,05	4,12	9-30
Sorumluluk	0,843	31,83	5,65	11-40
Nevrotiklik	0,763	24,38	6,40	9-41
Sosyal Baskınlık	0,770	47,70	14,21	18-98
Önyargı	0,909	56,05	13,89	24-113
Topluma Yeniden Giriş				
EHME	0,908	12,68	2,78	3-15
EHST	0,901	10,24	2,99	3-15

Not: EHMH: Eski hükümlülere mesleki eğitimin sağlanması, EHST: Eski hükümlüler ile sosyal temas

Tablo 2. Korelasyon analizi tablosu

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.Deneyime Açıklık	1	.523**	-.235**	.698**	.649**	-.061	-.175**	.195**	.239**
2.Dışadönüklük	.523**	1	-.431**	.402**	.347**	-.077	-.256**	.123*	.244**
3.Nevrotiklik	-.235**	-.431**	1	-.210**	-.218**	-.027	.091	-.042	-.119
4.Uyumluluk	.698**	.402**	-.210**	1	.659**	-.182**	-.264**	.328**	.236**
5.Sorumluluk	.649**	.347**	-.218**	.659**	1	-.121	-.128*	.190**	.147*
6.Sosyal Baskınlık Yönelimi	-.061	-.077	-.027	-.182**	-.121	1	.469**	-.372**	-.343**
7.Önyargı	-.175**	-.256**	.091	-.264**	-.128*	.469**	1	-.506**	-.633**
8.EHME	.195**	.123*	-.042	.328**	.190**	-.372**	-.506**	1	.435**
9.EHST	.239**	.244**	-.119	.236**	.147*	-.343**	-.633**	.435**	1

*p < 0.05 **p < 0.01

Not: EHMH: Eski hükümlülere mesleki eğitimin sağlanması, EHST: Eski hükümlüler ile sosyal temas

Araştırmada değişkenler arası ilişki Pearson tekniği kullanılarak çoklu korelasyon analizi ile araştırılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 1’de yer almaktadır. Elde edilen bulgular incelendiğinde eski hükümlülere yönelik önyargı ile uyumluluk ($r = -.264, p < 0.01$), dışadönüklük ($r = -.256, p < 0.01$), deneyime açıklık ($r = -.175, p < 0.01$) ve sorumluluk ($r = -.128, p < 0.05$) arasında negatif yönlü bulunmaktadır. Sosyal baskınlık yönelimi ($r = .469, p < 0.01$) arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır. Eski hükümlülere mesleki eğitim sağlanması ile diğer değişkenler arasındaki ilişkiye bakıldığında ise uyumluluk ($r = .328, p < 0.01$), deneyime açıklık ($r = .195, p < 0.01$), sorumluluk ($r = .190, p < 0.01$) ile arasında anlamlı pozitif yönlü ilişki görülmektedir. Öte yandan aynı alt boyutun sosyal baskınlık yönelimi ($r = -.372, p < 0.01$) ve eski hükümlülere yönelik önyargı ($r = -.506, p < 0.01$) ile arasında negatif yönlü anlamlı ilişki vardır. Eski hükümlülerle sosyal temas alt boyutu ile uyumluluk ($r = .236, p < 0.01$), dışadönüklük ($r = .244, p < .01$) ve deneyime açıklık ($r = .239, p < 0.01$) arasında pozitif, sosyal baskınlık yönelimi ($r = -.343, p < 0.01$) ve eski hükümlülere yönelik önyargı ($r = -.633, p < 0.01$) arasında negatif yönlü anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Sosyal baskınlık yönelimi ile kişilik boyutlarından sadece uyumluluk boyutunun ($r = -.182, p < 0.01$) negatif yönlü anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Beş büyük kişilik ile önyargı, eski hükümlülere mesleki eğitim sağlanması, eski hükümlülerle sosyal temas ve sosyal baskınlık yönelimi regresyon analizi

Değişken	Önyargı			EHME			EHST			Sosyal Baskınlık		
	B	t	p	B	t	p	B	t	p	B	t	p
Açıklık	.089	.944	.346	-.060	-.636	.526	.024	.261	.795	.171	1.755	.080
Dışadönüklük	-.213	-3.063	.002	.010	.139	.890	.101	1.466	.144	-.050	-.692	.490
Uyumluluk	-.295	-3.291	.001	.384	4.297	.000	.312	3.514	.001	-.248	-2.675	.008
Sorumluluk	.082	.977	.330	-.028	-.330	.742	-.059	-.708	.480	-.051	-.592	.555
R	.326			.332			.295			.211		
R ²	.106			.110			.087			.045		
F _{4,255}	7.581, p<0.001			7.879, p< 0.001			6.066, p<0.001			2.979, p<0.05		

Not: EHMH: Eski hükümlülere mesleki eğitimin sağlanması, EHST: Eski hükümlüler ile sosyal temas

Eski hükümlülere yönelik önyargı, eski hükümlülere mesleki eğitimin sağlanması ve eski hükümlülerle sosyal teması yordayan kişilik boyutlarını tespit etmek amacıyla regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 3'de sunulmaktadır. Korelasyon analizi sonucu ilişkili olduğu tespit edilen kişilik boyutları modele dahil edilmiştir. Kişilik boyutlarından uyumluluğun ($\beta = -.295$, $p < 0.005$) ve dışadönüklüğün ($\beta = -.213$, $p < 0.05$) eski hükümlülere yönelik önyargıya ilişkin regresyon modeline anlamlı katkı yaptıkları görülmektedir ($F 7;252 = 7.581$, $p < 0.05$). Tüm değişkenler eski hükümlülere yönelik önyargıdaki %10'luk varyansı açıkladığı tespit edilmiştir. Sırasıyla eski hükümlülere mesleki eğitim sağlanmasına yönelik tutumlar ($F 7;252 = 7.879$, $p < 0.05$) Eski hükümlüler ile sosyal temasa yönelik tutumlar ($F 7;252 = 6.066$, $p < 0.05$) Sosyal baskınlık yönelimi için ($F 7;252 = 6.066$, $p < 0.05$) kişilik boyutlarından sadece uyumluluğun ($\beta = .384$, $p < 0.05$), ($\beta = .312$, $p < 0.05$), ($\beta = -.248$, $p < 0.05$) regresyon modelleri anlamlı katkı yaptığı görülmektedir.

Tablo 4. Sosyal baskınlık yönelimi ile önyargı, eski hükümlülere mesleki eğitim sağlanması ve eski hükümlülerle sosyal temas regresyon analizi

Değişken	Önyargı			EHME			EHST		
	B	t	p	B	t	p	B	t	p
Sosyal Baskınlık	.469	8.526	.000	-.372	-	.000	-.343	-5.868	.000
					6.438				
R	.469			.372			.343		
R2	.220			.138			.118		
F _{1,258}	72.689, p<0.001			41.443, p< 0.001			34.439, p<0.001		

Not: EHMH: Eski hükümlülere mesleki eğitimin sağlanması, EHST: Eski hükümlüler ile sosyal temas

Eski hükümlülere yönelik önyargı, eski hükümlülere mesleki eğitim sağlanması ve eski hükümlülerle sosyal temas ile sosyal baskınlık yönelimi regresyon analiz sonuçları ise Tablo 4'te gösterilmiştir. Buna göre sosyal baskınlık yönelimi ($\beta = .469$, $p < 0.005$) eski hükümlülere yönelik önyargıda %22'lik ($F 1;258 = 72.689$, $p < 0.05$), Eski hükümlülere mesleki eğitim sağlanmasına yönelik tutumların ($\beta = -.372$, $p < 0.005$) %13'lük ($F 1;258 = 41.443$, $p < 0.05$) ve eski hükümlüler ile sosyal temasa ilişkin tutumların ($\beta = -.343$, $p < 0.005$) % 11'lik varyansı ($F 1;258 = 34.439$, $p < 0.05$) açıkladığı tespit edilmiştir.

Analiz sonuçlarında Beş kişilik boyutlarından uyumluluğun sosyal baskınlık yönelimi ile ilişkili olduğu ve ayrıca önyargıyı yordayan kişilik boyutlarında birisi olduğu tespit edilmiştir. Uyumluluk boyutu ile önyargı arasındaki ilişkide sosyal

baskınlık yöneliminin aracılık rolünü test etmek amacıyla nedensellik yaklaşımı çerçevesinde bir dizi regresyon analizi yapılmıştır. Nedensellik yaklaşımına göre, bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişkinin varlığı, bağımsız değişken ile aracı değişken arasında istatistiksel anlamlı ilişkinin varlığı, bağımlı değişken ile aracı değişken ve bağımsız değişkenin birlikte ele alındığı modelin anlamlılığı, birlikte dahil edildikleri modelde, bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasındaki ilişkide azalmanın meydana gelmesi veya anlamlılığın ortadan kalkması aracılık etkisinin meydana gelmesi için gerekli kriterlerdir (Baron ve Kenny, 1986). Uyumluluk boyutu ile önyargı arasındaki ilişkide eşitliğe karşı olma yöneliminin aracılık rolüne ilişkin basit ve çoklu regresyon analizi sonuçları Tablo 5'te yer almaktadır. Regresyon sonuçları birinci adımda uyumluluğun önyargı üzerinde negatif yönlü ve anlamlı etkisinin olduğunu ($\beta = -.264$, $p < 0.001$), ikinci adımda uyumluluğun sosyal baskınlık yönelimi üzerinde negatif yönlü ve anlamlı etkisinin olduğunu ($\beta = -.483$, $p < 0.001$), üçüncü adımda sosyal baskınlık yöneliminin önyargı üzerinde pozitif yönlü anlamlı etkisini ($\beta = .469$, $p < 0.001$) göstermiştir. Son adımda ise uyumluluk ve sosyal baskınlık yöneliminin birlikte önyargı üzerindeki etkisine bakıldığında uyumluluğun önyargı üzerindeki negatif yönlü anlamlı etkisi düşüş göstermiş ve sosyal baskınlık boyutunun pozitif yönlü anlamlı ilişkisi olduğu bulunmuştur. Bu bulgular uyumluluk ile önyargı arasındaki ilişkide sosyal baskınlık yöneliminin kısmi aracılık rolü olduğunu göstermektedir. Uyumluluğun sosyal baskınlık yönelimi düzeyini azalttığı, sosyal baskınlık yöneliminin ise önyargı düzeyini artırdığı doğrulanmıştır. Hesaplanan sobel testi sonucu ($z = -3.036$, $p < 0.05$) aracılık etkisinin istatistiki olarak anlamlı olduğunu göstermektedir

Tablo 5. Önyargıya ilişkin aracılık rolü regresyon sonuçları

Adımlar	Regresyon Katsayıları		Model İstatistikleri
	B	S.S.	
1. Adım			R ² = ,070
Bsızd: Uyumluluk	-.264	.156	F = (1;258) = 19,309
BlıD: Önyargı			p < 0.001
2. Adım			R ² = .033
Bsızd: Uyumluluk	-.483	.163	F = (1;258) = 8.828
BlıD: Sosyal Baskınlık			p < 0.005
3. Adım			R ² = ,144
Bsızd: Sosyal Baskınlık	.469	,079	F (1; 258) = 72.689
BlıD: Önyargı			p < 0.001
4. Adım			R ² = .253
Bsızd1: Uyumluluk	-.480	.142	F (2;257) = 43.475
Bsızd2: Sosyal Baskınlık			p < 0.001
BlıD: Önyargı	.425	.054	

*Bsızd: Bağımsız değişken, BlıD: Bağımlı değişken

Sonuç

Bu çalışmada kişiliğin beş büyük boyutu, sosyal baskınlık yönelimleri, eski hükümlülere yönelik önyargı düzeyleri ve eski hükümlülerin topluma yeniden katılımlarına yönelik tutumları arasındaki ilişki incelenmiştir.

Araştırmanın birinci hipotezi olan *kişiliğin beş büyük boyutu ile sosyal baskınlık yönelimi arasında negatif bir ilişki vardır* önermesi kısmen kabul edilmiştir. Yapılan analizlerde uyumluluk boyutu ile sosyal baskınlık yönelimi arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. Uyumluluk düzeyi yüksek kişilerin sosyal baskınlık yönelimi düzeyleri daha düşük olmaktadır. Benzer sonuçlar Sibley ve Wilson'un (2007) ve Ekehammar ve arkadaşlarının (2004) yapmış oldukları çalışmalarda da ortaya çıkmıştır. Empati, hoşgörü, fedakarlık ve bir arada yaşama ile sosyal baskınlık yönelimi arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Türkiye'de en çok benimsenen değer; eşitlik, sosyal adalet, diğer insanların refahını koruma gibi güdülerle açıklanan evrenselciliktir (Aygün ve İmamoğlu, 2002; Bolak-Boratav, 2009; Dirilen-Gümüş ve Büyükaşahin-

Sunal, 2012; Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000). Çalışanların iş arkadaşlarıyla sosyal uyumu ve düzeni sağlamaya çalışması, uyum değerinin çalışanlar tarafından daha fazla benimsenmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de gerçekleştirilen bu çalışmada uyumluluk boyutunun sosyal baskınlık yönelimini negatif yönde yordaması olağandır.

Araştırmanın ikinci hipotezi olan *kişiliğin beş büyük boyutu ile eski hükümlülere yönelik önyargı arasında negatif yönlü bir ilişkinin varlığı* önermesi kısmen kabul edilmiştir. Yapılan analizlerde uyumluluk ve dışadönüklük boyutu ile negatif yönlü bir ilişkinin var olduğu tespit edilmiştir. Bireylerin uyumluluk ve dışadönüklük düzeyi arttıkça eski hükümlülere yönelik önyargı düzeyleri azalmaktadır. Bu sonuçlar yazındaki araştırma sonuçlarıyla paralellik göstermektedir (Akrami ve Ekehammar, 2006; Sibley ve Duckitt, 2008; Silvestri ve Richardson, 2001). Yumuşak başlılık, empati ve yardımseverliği kapsamı bağlamında uyumluluğun; sıccaklanlı, sevecen, arkadaş canlısı, girişken, başkaları ile birlikte hareket etmekten hoşlanan ve olumlu duygulara sahip olma eğilimi bağlamında dışadönüklüğün; önyargı ile negatif yönlü bir ilişkilisinin olması anlaşılabilir. Kültürel farklılıklar; kişilik, sosyal baskınlık yönelimi ve önyargı arasındaki ilişkilerinde farklılaşmasına neden olabilmektedir. Ayrıca kişilik boyutları ile farklı gruplara yönelik tutumlar arasında da önemli farklılıklar görülmektedir. Genel önyargı düzeyi ile kişilik boyutları arasındaki ilişkinin spesifik gruplara yönelik önyargı ile kişilik boyutları arasındaki ilişkiden daha kuvvetli olduğu anlaşılmaktadır. Kişilik, daha soyut veya küresel grup yapılarına yönelik tutumlar ile daha güçlü ilişkilidir (Sibley ve Duckitt, 2008, Ekehammar vd., 2004) .

Araştırmanın üçüncü hipotezi olan *kişilik boyutları ile eski hükümlülerin topluma yeniden katılımlarına yönelik tutumlar arasında pozitif yönlü bir ilişkinin varlığı* önermesi kısmen kabul edilmiştir. Kişilik boyutlarından uyumluluğun eski hükümlülere mesleki eğitim sağlanması ve eski hükümlüler ile sosyal temasa yönelik tutumları pozitif yönde yordadığı bulunmuştur. Bireylerin uyumluluk düzeyleri yükseldikçe eski hükümlülere yönelik mesleki eğitim sağlanmasına yönelik tutumlar ve eski hükümlüler ile sosyal temasa yönelik tutumların değeri artış göstermektedir. Bireyciliğin güçlü olduğu toplumlarda bireysel mali güvene önem verilmektedir. Bu toplumlardaki bireyler çoğu zaman pozitif ayrımcı düzenlemelerin karşısında dururlar. Oysa toplulukçu kültürlerde toplumsal düzen ve toplumsal güvenlik en önemli değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk toplumunun toplulukçu özelliğinin bir yansıması da iyilikseverliktir (Çukur, Guzman, ve Carlo, 2004). İyilikseverlik ve toplulukçuluk birbiriyle yakından ilişkili olgulardır (Çukur, Guzman, ve Carlo, 2004). İyilikseverliğin uyumluluğun bir alt faktörü olması, uyumluluğun eski hükümlülere mesleki eğitim sağlanması ve eski hükümlülerle sosyal temasa ilişkin tutumları olumlu etkilemesini açıklamaktadır.

Araştırmanın dördüncü hipotezi olan *sosyal baskınlık yönelimi ile eski hükümlülere yönelik önyargı arasında pozitif, eski hükümlülere mesleki eğitim sağlanması ve eski hükümlülerle sosyal temas arasında negatif bir ilişkinin varlığına ilişkin* önerme doğrulanmıştır. Sosyal baskınlık yönelimi düzeyi yüksek olan kişilerin eski hükümlülere yönelik önyargı düzeyleri daha yüksek olmaktadır. Ayrıca sosyal baskınlık yönelimi düzeyindeki artış eski hükümlülere yönelik mesleki eğitim sağlanması ve eski hükümlüler ile sosyal temas kurulmasına dair tutumların azalmasına neden olmaktadır. Sosyal baskınlık yönelimi bireyin dahil olduğu grubun diğer gruplara hükmetme arzusu olduğu düşünülürse, yüksek statülü grupların dış-gruba yönelik daha fazla önyargılara sahip olduğu söylenebilir. Türkiye, güç aralığının ve belirsizlikten kaçışın yüksek olduğu, toplulukçu bir ülkedir (Aycan vd., 2000; Kabasakal ve Bodur, 1998). Schwartz'ın (1984) 38 kültürü incelediği araştırmasında Türkiye en hiyerarşik beşinci ülkedir. Türkiye'deki çocuk yetiştirme stillinin geleneksel otoriter yapısını koruması, itaat ve saygının beklenen davranışlar olması, gruplar arası hiyerarşinin ön plana çıkmasına neden olmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2012). Dolayısıyla sosyal baskınlık yönelimi yüksek bireylerin eski hükümlülere yönelik önyargı düzeyleri yüksek olmakta, eski hükümlülere mesleki eğitim sağlanması ve eski hükümlülerle sosyal temasa ilişkin tutumları düşük olmaktadır.

Araştırmanın son hipotezi olan *kişilik boyutları ile eski hükümlülere yönelik önyargı arasındaki ilişkide sosyal baskınlık yöneliminin aracılık rolü vardır* önermesi kabul edilmiştir. Sosyal baskınlık yönelimi kontrol değişken olarak ele alındığında kişiliğin beş büyük boyutunun önyargı ile olan ilişkisinin azaldığı görülmektedir. Dolayısıyla kişilik boyutlarının önyargı ile ilişkisinde sosyal baskınlık yöneliminin aracılık rolü bulunmaktadır denilebilir. Aracılık ilişkisine dair analiz sonuçlarında, sosyal baskınlık yöneliminin uyumluluk ile eski hükümlülere yönelik önyargı arasındaki ilişkide aracılık rolünün var olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma göstermiştir ki, kişilik boyutlarından uyumluluğun artması ve aynı anda sosyal baskınlık yöneliminin azalması, bireylerin eski hükümlülere yönelik hakların ve politikaların geliştirilmesine olumlu yaklaşımlarını sağlamaktadır.

Yapılan çalışmada görülmektedir ki çalışanların eski hükümlülere yönelik önyargıları bulunmaktadır. Essen ve arkadaşlarının belirttiği gibi olumsuz kalıpyargılar önyargıları kuvvetlendirmektedir (Esses, Haddock, ve Zanna, 1993). Dovidio ve arkadaşlarına göre önyargılar insanların başkalarını nasıl algılayacağına etki etmekte bu algılama ise davranışlarına rehberlik etmektedir (Dovidio, Brigham, Johnson, ve Gaertner, 1996). Dolayısıyla çalışanların eski hükümlülere yönelik önyargıları ayrımcı davranışlara neden olabilecek ve bu durum eski hükümlüler üzerinde psikolojik ve fiziksel sorunlara yol açabilecektir. Önyargı ve ayrımcı davranışların neden olduğu kızgınlık ve yabancılaşma gibi duygular, eski hükümlülerin iş tatminlerine ve örgütsel bağlılıklarına zarar verebilecektir. Bu

durum, işten ayrılmaya varabilecek doğrudan gözlemlenebilen sonuçlar doğurabileceği gibi örgütün adaletsiz bir yapı olarak değerlendirildiği dolaylı sonuçlar da doğurabilecektir.

Bu durumda, eski hükümlülerin topluma yeniden katılımlarını kolaylaştıracak politikalara dahil olmaları, insanların eski hükümlülere kendilerine benzeyen bireyler olarak algılamalarına ve eski hükümlülere yönelik önyargıların azalmasını sağlayabilmektedir. Evrenselci değer, eski hükümlülerin ayrı bir grup olarak algılanmamasını, iç-grup ile dış grup arasında engellerin sönükleşmesini, onların da toplumun sıradan bir ferdi olarak düşünülmesini ortaya çıkarmakta, kişilerin kendileri ile eski hükümlüler arasında benzerlikler kurmasına yardım etmektedir. Eski hükümlülerin topluma kazandırılmasına yönelik uygulamalar eski hükümlülerin örgüt yaşamında ayrımcılıkla karşılaşma ihtimallerini azaltabilmektedir. Eski hükümlülerin toplumun diğer kesimleriyle aralarındaki mesafelerin kısılması ve sosyal temas, eski hükümlülere yönelik önyargı ve ayrımcılığın azalmasını sağlayan önemli bir araç olabilmektedir.

KAYNAKÇA:

- Aboud, F. E. (1988). **Children and prejudice**, New York: Blackwell.
- Akrami, N., ve Ekehammar, B. (2006). "Right-wing authoritarianism and social dominance orientation: Their roots in big five personality factors and facets", **Journal of Individual Differences**, 27(3), 117-126.
- Allport, G. W. (1979). **The nature of prejudice** (25 ed.), Cambridge, MA: Addison-Wesley.
- Altemeyer, B. (1998). "The other "authoritarian personality". **Advances in Experimental Social Psychology**, 30, 47 - 92.
- Atkin, C. A., ve Armstrong, G. S. (2011). "Does the concentration of parolees in a community impact employer attitudes toward the hiring of ex-offenders?", **Criminal Justice Policy Review**, 24(1), 71-93.
- Aycan, Z., Kanungo, R., Mendonca, M., Yu, K., Deller, J., Stahl, G., ve Kurshid, A. (2000). "Impact of culture on human resource management practices: A 10-country comparison", **Applied Psychology**, 49(1), 192-221.
- Aygün, Z., ve İmamoglu, O. E. (2002). "Value domains of Turkish adults and university students." **The Journal of Social Psychology**, 142(3), 333-351.
- Bobo, L., Kluegel, J. R., ve Smith, R. A. (1997). "Laissez-faire racism: The crystallization of a kinder, gentler, antiblack ideology", **Racial attitudes in the 1990s: Continuity and change**, 15, 23-53.
- Bolak-Boratav, H. (2009). "Values and attitudes of young people in urban Turkey: Further test of Schwartz'theory of values and Kağıtçıbaşı's model of family change", **Cultural perspectives on human development: Essays in honor of Cigdem Kağıtçıbaşı** (s. 263-283).
- Brown, R. (2007). **Prejudice: It's social psychology** (2 ed.). Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). **Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı**. Ankara: Pegem Akademi.
- Cohrs, C., Moschner, B., Maes, J., ve Kielmann, S. (2005). "The motivational bases of right-wing authoritarianism and social dominance orientation: Relations to values and attitudes in the aftermath of September 11, 2001", **Personality and Social Psychology Bulletin**, 31(10), 1425-1434.
- Çokluk, Ö., Şekercioglu, G., ve Büyüköztürk, Ş. (2010). **Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları**, Ankara: Pegem Akademi.
- Çukur, C. Ş., Guzman, M. R. T. D., ve Carlo, G. (2004). "Religiosity, values, and horizontal and vertical individualism—Collectivism: A Study of Turkey, the United States, and the Philippines", **The Journal of Social Psychology**, 144(6), 613-634.

- Dirilen-Gümüş, Ö., ve Büyükaşahin-Sunal, A. (2012). "Gender differences in Turkish undergraduate students' values", **Sex roles**, 67(9-10), 559-570.
- Dovidio, J. F., Brigham, J. C., Johnson, B. T., ve Gaertner, S. L. (1996). "Stereotyping, prejudice, and discrimination: Another look", N. Macrae, C. Stangor, ve M. Hewstone (der.), **Stereotypes and stereotyping**, 276-319
- Dovidio, J. F., ve Gaertner, S. L. (1998). "On the nature of contemporary prejudice: The causes, consequences, and challenges of aversive racism", J. L. Eberhardt ve S. T. Fiske (der.), **Confronting Racism: The Problem and the Response**, 3-3. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Duckitt, J. (2001a). "A dual-process cognitive-motivational theory of ideology and prejudice", **Advances in Experimental Social Psychology**, 33, 41-113.
- Duckitt, J. (2001b). "Reducing prejudice: An historical and multi-level approach", Katherine J. Reynolds ve M. Augoustinos (der.), **Understanding prejudice, racism, and social conflict**, 253-27. London: Sage Publications.
- Duncan, L. E., Peterson, B., ve Winter, D. G. (1997). "Authoritarianism and gender roles: Toward a psychological analysis of hegemonic relationships", **Personality and Social Psychology Bulletin**, 23(1), 41-49.
- Duriez, B., ve Hiel, A. V. (2002). "The march of modern fascism: A comparison of social dominance orientation and authoritarianism", **Personality and Individual Differences**, 32(7), 1199-1213.
- Eagly, A. H., ve Chaiken, S. (1993). **The psychology of attitudes**, Fort Worth: Harcourt Brace Jovanovich College Publishers.
- Ekehammar, B., Akrami, N., Gylje, M., ve Zakrisson, I. (2004). "What matters most to prejudice: Big Five personality, Social Dominance Orientation, or Right-Wing Authoritarianism?", **European Journal of Personality**, 18(6), 463-482.
- Esses, V., Haddock, G., ve Zanna, M. (1993). "Values, stereotypes, and emotions as determinants of intergroup attitudes", D. Mackie ve D. Hamilton (der.), **Affect, cognition, and stereotyping: Interactive processes in group perception** 137-166. San Diego, CA, US: Academic Press.
- Fishbein, H. D. (1996). **Peer prejudice and discrimination: Evolutionary, cultural, and developmental dynamics**, Boulder, CO: Westview Press.
- Gaertner, S. L., ve Dovidio, J. F. (1986). "The aversive form of racism", S. L. Gaertner ve J. F. Dovidio (der.), **Prejudice, discrimination, and racism**, 61-89. New York: Academic Press.
- Gallerdo, A., ve Prado, P. (2014). "The big five personality traits and attitudes towards immigrants", **Journal of Ethnic and Migration Studies**, 40(1), 79-99.
- Gençöz, T., ve Öncül, Ö. (2012). "Examination of personality characteristics in a Turkish sample: development of Basic Personality Traits Inventory", **The Journal of General Psychology**, 139(3), 194-216.

- Giguere, R., ve Dundes, L. (2002). "Help wanted: A survey of employer concerns about hiring ex-convicts", **Criminal Justice Policy Review**, 13(4), 396-408.
- Gilliam, F. D., Valentino, N. A., ve Beckmann, M. N. (2002). "Where you live and what you watch: The impact of racial proximity and local television news on attitudes about race and crime", **Political Research Quarterly**, 55(4), 755-780.
- Glick, P., ve Fiske, S. T. (1996). "The ambivalent sexism inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism", **Journal of personality and social psychology**, 70(3), 491 - 512.
- Göçoğlu, V. (2015). "Dezavantajlı gruplar üzerinde yapılan bir kamu politikası sonlandırmasının analizi: Eski hükümlülerin özel sektörde istihdam zorunluluklarının kaldırılması", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 8(36), 846-863.
- Göregenli, M. (2012). "Temel kavramlar: Önyargı, kalıpyargı ve ayrımcılık" ,K. Çayır ve M. A. Ceyhan (der.), **Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Göregenli, M. (2013). "Ayrımcılığın meşrulaştırılması", M. Çınar (der.), **Medya ve Nefret Söylemi** 39-54. İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.
- Graffam, J., Shinkfield, A. J., ve Hardcastle, L. (2008). "The perceived employability of ex-prisoners and offenders", **International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology**, 52(6), 673-685.
- Heaven, P. C., ve Quintin, D. S. (2003). "Personality factors predict racial prejudice", **Personality and Individual Differences**, 34(4), 625-634.
- Heilman, M. E. (2001). "Description and prescription: How gender stereotypes prevent women's ascent up the organizational ladder", **Journal of Social Issues**, 57(4), 657 - 674.
- Henry, P. J., ve Sears, D. O. (2002). "The symbolic racism 2000 scale", **Political Psychology**, 23(2), 253-283.
- Hiel, A. V., Cornelis, I., ve Roets, A. (2007). "The intervening role of social worldviews in the relationship between the five-factor model of personality and social attitudes", **European Journal of Personality**, 21(2), 131-148.
- Hirschfield, P. J., ve Piquero, A. R. (2010). "Normalization and legitimation: Modeling stigmatizing attitudes toward ex-offenders", **Criminology**, 48(1), 27-55.
- Jackson, J. W., ve Poulsen, J. R. (2005). "Contact experiences mediate the relationship between five-factor model personality traits and ethnic prejudice", **Journal of Applied Social Psychology**, 35(4), 667-685.
- Jackson, L. M., Esses, V. M., ve Burris, C. T. (2001). "Contemporary sexism and discrimination: The importance of respect for men and women", **Personality and Social Psychology Bulletin**, 27(1), 48 - 61.

- Jones, M. (2004). **Social psychology of prejudice**. New Jersey: Prentice Hall.
- Jost, J. T., ve Banaji, M. R. (1994). "The role of stereotyping in system-justification and the production of false consciousness", **British Journal of Social Psychology**, 33(1), 1 - 27.
- Kabasakal, H., ve Bodur, M. (1998). **Leadership, values and institutions: The case of Turkey** İstanbul: Research papers Boğaziçi Üniversitesi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). **Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi**. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Karaçanta, H. (2002). **Üniversite öğrencilerinin sosyal baskınlık yönelimi ve başka bazı değişkenler açısından karşılaştırılması**. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi.
- Katz, I., Hass, G., ve Wackenhut, J. (1986). "Racial ambivalence, value duality, and behavior", J. F. Dovidio ve S. L. Gaertner (der.), **Prejudice, Discrimination and Racism** (s. 35-59). New York: Academic Press.
- Katz, I., ve Hass, G. (1988). "Racial ambivalence and American value conflict: Correlational and priming studies of dual cognitive structures", **Journal of personality and social psychology**, 55(6), 893-905.
- Kjelsberg, E., Skoglund, T. H., ve Rustad, A. B. (2007). "Attitudes towards prisoners, as reported by prison inmates, prison employees and college students", **BMC Public Health**, 7(71).
- Kuşdil, M. E., ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). "Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı", **Türk Psikoloji Dergisi**, 15(45), 59-76.
- Links, W. (2010). **Prejudged: Tagged for Life** *A research report into employer attitudes towards ex-offenders*.
- Lukies, J., Graffam, J., ve Shinkfield, A. J. (2011). "The effect of organisational context variables on employer attitudes toward employability of ex-offenders", **International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology**, 55(3), 460-475.
- Mackie, D., ve Smith, E. (1998). "Intergroup relations: Insights from a theoretically integrative approach". **Psychological Review**, 105(3), 499-529.
- McConahay, J. B., Hardee, B. B., ve Batts, V. (1981). "Has racism declined in America? It depends on who is asking and what is asked". **The Journal of Conflict Resolution**, 25(4), 563-579.
- McConahay, J. B., ve Hough, J. C. (1976). "Symbolic racism", **Journal of Social Issues**, 32(2), 23-45.
- Melvin, K. B., Gramling, L. K., ve Gardner, W. M. (1985). "A scale to measure attitudes toward prisoners". **Criminal Justice and Behavior**, 12(2), 241-253.
- Milner, D. (1983). **Children and race**, South Beverly Drive: Sage Publications.
- Myrdal, G. (1944). **An American Dilemma**, New York: Harper Row.

- Pager, D., ve Quillian, L. (2005). "Walking the talk? What employers say versus what they do", **American Sociological Review**, 70(3), 355-380.
- Pager, D., Western, B., ve Sugie, N. (2009). "Sequencing disadvantage: Barriers to employment facing young black and white men with criminal records", **The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science**, 623(1), 195-213.
- Paker, M. (2012). Psikolojik açıdan önyargı ve ayrımcılık, K. Çayır ve M. A. Ceyhan (der), **Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Park, S. (2009). **College students' attitudes toward prisoners and prisoner reentry**. (yayımlanmamış doktora tezi). Indiana University
- Pearson, A. R., Dovidio, J. F., ve Gaertner, S. L. (2009). "The nature of contemporary prejudice: Insights from aversive racism", **Social and Personality Psychology Compass**, 3(3), 314-338
- Pratto, F., Sidanius, J., Stallworth, L. M., ve Malle, B. F. (1994). "Social dominance orientation: A personality variable predicting social and political attitudes", **Journal of personality and social psychology**, 67(4), 741-763.
- Schneider, D. J. (2005). **The psychology of stereotyping**. New York: The Guilford Press.
- Sears, D. O., Henry, P. J., ve Kosterman, R. (2000). "Egalitarian values and contemporary racial politics", D. O. Sears, J. Sidanius, ve L. Bobo (der.), **Racialized politics: The debate about racism in America**. Chicago: University of Chicago Press.
- Sears, D. O., Laar, C. V., Carrillo, M., ve Kosterman, R. (1997). "Is it really racism? The origins of white Americans' opposition to race-targeted policies", **Public Opinion Quarterly**, 61(1).
- Sears, D. O., ve Henry, P. J. (2003). "The origins of symbolic racism", **Journal of personality and social psychology**, 85(2), 259-275.
- Sears, D. O., ve Henry, P. J. (2005). "Over Thirty years later: A contemporary look at symbolic racism", **Advances in Experimental Social Psychology**, 37, 95-150.
- Sibley, C. G., & Wilson, M. S. (2007). "Political attitudes and the ideology of equality: Differentiating support for liberal and conservative political parties in New Zealand", **New Zealand Journal of Psychology**, 36(2), 72.
- Sibley, C. G., ve Duckitt, J. (2008). "Personality and prejudice: A meta-analysis and theoretical review", **Personality and Social Psychology Review**, 12(3), 248-279.
- Sidanius, J., ve Pratto, F. (1993). "The dynamics of social dominance and the inevitability of oppression", P. Sniderman & P. E. Tetlock (der.), **Prejudice, politics, and race in America today** 173-211. Stanford, CA: Stanford University Press

- Silvestri, T. J., ve Richardson, T. Q. (2001). "White racial identity statuses and NEO personality constructs: An exploratory analysis", **Journal of Counseling ve Development**, 79(1), 68-76.
- Simpson, G. E., ve Yinger, M. J. (1985). **Racial and cultural minorities: An analysis of prejudice and discrimination (5 ed.)**, New York: Kluwer Academic / Plenum Publishers.
- Stangor, C., ve Schaller, M. (1996). "Stereotypes as individual and collective representations", C. N. Macrae, C. Stangor, ve M. Hewstone (der.), **Stereotypes and Stereotyping** 3 - 40. The Guilford Press: New York.
- Stroebe, W., ve Insko, C. A. (1989). "Stereotype, prejudice, and discrimination: Changing conceptions in theory and research", D. Bar-Tal, C. F. Graumann, A. W. Kruglanski, ve W. Stroebe (der.), **Stereotyping and Prejudice Changing Conceptions**. New York: Springer Science Business Media.
- Welch, K. (2007). "Black criminal stereotypes and racial profiling", **Journal of Contemporary Criminal Justice**, 23(3), 276-288.

